

Uluslararası ‘Klâsîği Yeniden Düşünmek’ Sempozyumu, 8–10 Ekim 2004, İstanbul, TÜRKİYE

Klâsik eserler, hem yaşadıkları dönemleri şekillendirir, hem de zaman boyutunu aşarak her çağa hitap eder. Bizlere bırakılan bu miras, geleceğe doğru aldığımız yolda yönümüzü tayin etmek için kullanabileceğimiz önemli araçlardır.

Geçmişle ve farklı medeniyetlerle aramızda köprü kurabilmenin en sağlam vasıtası olan klâsiklerin yeniden yorumlanması, medeniyet dönüşümleri açısından önemli bir rol oynamaktadır. Farklı düşünce iklimleri arasında köprüler kuran klâsikler, aynı zamanda medeniyetler arası etkileşimin fikrî zeminini de oluşturur. Bu nedenle, klâsik meselesi, içinde bulunduğumuz büyük dönüşüm sürecinde İslâm, Batı ve diğer medeniyetler için bir meydan okuma olarak güncelliğini korumaktadır.

Bu bağlamda Bilim ve Sanat Vakfı Medeniyet Araştırmaları Merkezi, 8-10 Ekim 2004 tarihleri arasında, klâsik meselesinin İslâm, Batı ve diğer medeniyetler ile Osmanlı-Türkiye tecrübesi açısından tartışıldığı uluslararası bir sempozyum düzenledi.* Sempozyum’da, “Klâsik nedir? Bir eseri klâsik kılan unsurlar nelerdir? Klâsik, toplumlar üstü bir hüviyete sahip midir? Klâsikler, toplumlar arasında ne ölçüde aktarılabilir? Klâsiklerin etkisi ve medeniyet tarihi açısından önemi nedir?” sorularına cevap aranmaya çalışılarak genel olarak bu ve diğer sorulara ışık tutacak tebliğler sunuldu.

Bilim ve Sanat Vakfı Medeniyet Araştırmaları Merkezi’nin uzun soluklu bir atölye çalışması sonucunda ortaya çıkan sempozyum, Türkiye’nin değişik üniversitelerinden 100 öğretim üyesi ve araştırmacının yanısıra, İngiltere, ABD, Bulgaristan, Japonya, İsveç, Belçika, Avustralya ve Azerbaycan’dan 21 yabancı olmak üzere toplam 121 akademisyenin katılımı ile gerçekleşti.

* Bu sempozyumunun başka bir tanıtımı için bk. Mehmet Özşenel, “Uluslararası ‘Klâsîği Yeniden Düşünmek’ Sempozyumu’nun Ardından”, *Usûl İslam Araştırmaları Dergisi*, I, 1 (2004), s. 215–218. Bazı ifadeleri aynen alıntılanama izin veren değerli meslektaşım Mehmet Özşenel’e teşekkürü bir borç bilirim.

Sempozyumun açılış oturumu 8 Ekim Cuma günü öğleden sonra Tak-sim'deki Cemal Reşit Rey Konser Salonu'nda gerçekleştirildi. İkrâm ve proto-kol konuşmalarının ardından Prof. Dr. Mehmet Akif Aydın'ın başkanlığındaki açılış oturumunda sırasıyla Notre Dame Üniversitesi'nden (Indiana-ABD) Prof. Dr. Fred Dallmayr, “**Niçin Bugün Klâsik? Gadamer'den Dersler**”; MÜ İlahiyat Fakültesi'nden Prof. Dr. Bekir Karlığa, “**Gelenekselden Güncele Klâsiklerin Büyüsü**”; California Üniversitesi Global ve Uluslararası Tetkikler Bölümü'nden (Santa Barbara-ABD) Prof. Dr. Richard Falk, “**Modern Ulusla-rarası İlişkilerin Klâsik Kurumları**”; MÜ Fen-Edebiyat Fakültesi'nden Prof. Dr. Selçuk Mülayim, “**Antikite'den Bugüne Klâsik Anlayışları**” ve Beykent Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nden Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu, “**Medeniyetlerarası Etkileşim ve Klâsikler**” başlıklı tebliğlerini sundular.

Sempozyumun 9 ve 10 Ekim günlerindeki oturumlarına Bilim ve Sanat Vakfı'nın Vefa'daki genel merkez binasında devam edildi. Katılımın yoğunlu-ğu sebebiyle vakıf merkez binasının muhtelif salonlarında aynı anda dört oturum birden yapılarak sürdürülen sempozyumda bu çerçevede iki gün boyunca açılış oturumu dışındaki 27 oturumda 91 tebliğ (açılış oturumu ile birlikte 96 tebliğ) sunulmuş oldu. Bu sempozyumda diğer benzer organizas-yonlarda genel olarak görülen her tebliğe bir müzakereci belirleme yerine, her bir tebliğciye yirmişer dakikalık sunum zamanı tanındıktan sonra, kalan süre dinleyicilerin yazılı yönelttikleri soruların cevaplanmasına ayrılarak katılımcı-lar ve dinleyiciler arasında interaktif bir iletişim sağlandı. Ayrıca yabancı dille sunulan tebliğlerin, açılış oturumunda olduğu gibi anında tercüme ile dinleyi-cilere aktarılmamasının ve aynı anda farklı oturumlar bulunmasının yol açtığı olumsuzluk, tebliğlerin Türkçe ve İngilizce özetlerinin yer aldığı bir kitapçığın katılımcılara verilmesiyle bir ölçüde telâfi edilmiş oldu. Burada şunu da be-lirtmek gerekir ki, bir sempozyum öncesinde tebliğ özetlerinin titiz bir çalış-mayla iki dilde yüz seksen sayfalık bir kitapçıkta neşredilerek katılımcılara takdim edilmesi Türkiye'de nadiren görülen bir organizasyon başarısıdır.

Oturumlara verilen başlıklardan ve ilgili oturumlarda sunulan tebliğlerin isimlerinden hareketle “Klâsîği Yeniden Düşünmek” sempozyumunda şu alanlara dair tebliğlerin sunulduğunu söyleyebiliriz: İslâm Düşüncesi, Felsefe, İslâm Felsefesi, Din Felsefesi, Tarih, Tarih Metodolojisi, İslâm Tarihi, Osmanlı Tarihi, Tefsir, Hadis, Plastik Sanatlar, Siyaset Felsefesi, İslâm Hukuku, Ansik-lopediler, Ahlâk, Bilim, Musıkî, Batı Dini ve Siyasi Düşüncesi, Mimari, Edebi-yat, İslâm Siyasi Düşüncesi, Sosyoloji, Batı Edebiyatı, Doğa Bilimleri, İktisat, Yunan Klâsikleri, Tasavvuf, Kelam ve Mezhepler Tarihi. Burada şu kadarını söyleyebiliriz ki sunulan tebliğlerde söz konusu alanlara ait muhtelif konular ve problemler katılımcıların ilmi birikimleriyle çeşitli açılardan ele alınarak gündeme getirildi. Takdir edileceği gibi sempozyumda sunulan 96 tebliği tek

tek tanıtmak dergi sınırlarını hayli aşan kitapçık çapında bir hacim alacaktır. Bu nedenle biz *HTD*'nin muhtevasına da uyumlu olması açısından sempozyuma dair yukarıda verdiğimiz genel bazı bilgilerden sonra burada hadise ayrılan oturumda sunulan üç tebliğ tanıtmakla yetineceğiz.

Sempozyumun “Klâsikten Moderne Hadis” başlığıyla hadis ilmine ayrılmış oturumun ilk tebliğini “**İsnadlı Rivayet Metoduyla Yazılmış İslâm Klâsiklerini Okuma Sorunu**” ismiyle Prof. Dr. Salahattin Polat sundu. Polat tebliğinin girişinde “isnadlı rivayet yöntemi ile yazılmış” ifadesiyle, verdiği her malumatı isnad/sened (raviler zinciri) vasıtasıyla kaynağına dayandıran eserleri; “İslâm klâsikleri” ifadesiyle de, İslâm tarihinde “tedvin [ve tasnif] asrı” diye bilinen hicrî II. yüzyıldan başlayıp IV. yüzyıla kadar devam eden dönemde telif edilen eserleri kastettiğini açıkladı. Polat, isnad sistemini ilk uygulayanların Müslümanlar olmadığına dair son iki asırda müsteşriklerce ortaya atılan iddialara kısa bir atfı nazar yaptıktan sonra, isnad fikrini Yahudilerden almış oldukları kabul edilse bile, bunu gerçek anlamda sistemleştirip kurumsallaştıranların Müslümanlar olduğunun inkâr edilemeyeceğini ve bunun bir ayıp değil meziyet kabul edilmesi gerektiğini vurguladı. Bu açıdan İslâm medeniyeti hem kendi köklerinden getirdiği özellikleri, hem de diğer medeniyetlerle etkileşimi sonucu isnadlı rivayet geleneğini oluşturmuş ve kurumsallaştırmıştır.

Tebliğ sahibi, isnadlı rivayet metoduyla eser yazan müelliflerin günümüzde bazen yanlış anlaşıldığına ve tanıtıldığına da dikkat çekerek ehl-i hadis veya ehl-i eser olarak adlandırılan bu kesimin rivayeti korumakla birlikte eleştirmekten de geri kalmadıklarını beyan etti. Ona göre, sanıldığı gibi aksine ehl-i hadis, nassların literal anlamının dışına çıkmayan, içtihadı karşı olan ve değişimi asla göz önünde bulundurmeyen kişiler değildir. Sadece içtihadın, özgün İslâm anlayışının dışına çıkacak kadar serbest kullanımına ve değişen şartlara uyum adına İslâm'ın buharlaştırılmasına karşıdırlar. Mesela büyük hadis İmamı Malik b. Enes, zamanın halifesi Harun Reşid'in, sünneti bir el kitabında derlemesini istemesi üzerine *Muvatta*'yı yazmış, fakat halifenin bu kitabı resmi bir metin haline getirmesine ilmi özgürlük adına karşı çıkmıştır.

Polat, çağımız kitap yazım tekniğine uygun olmayan isnadlı rivayet literatürünün, günümüz okuma alışkanlıklarıyla okunmasının doğurduğu sorunların bunlardan yeterince yararlanmayı engellediğini ifade etti. Zira bu tür eserler, sistematik kitapları okuma alışkanlığıyla okundukları takdirde, hem içlerindeki hazineleri bize açmazlar, hem de yanlış sonuçlar çıkarmaya uygun özellikler arz ederler. Bu rivayet literatürü üzerinde ilmi araştırma yaparken çağdaş bilimin verileriyle de desteklenmiş, *çözümleme*, *eleştiri* ve *yorum yöntemleri* geliştirmemiz gerekmektedir. Ama söz konusu eserlere sadece bu günün mantığıyla ve tenkit anlayışıyla değil, yazıldıkları çağın mantığıyla da bakabilmek gerekir. Bunun ilk şartı da, ön yargı ile değil, saygılı ve anlama çabasını öne alan bir tavırla yaklaşmaktır. Bununla birlikte bu eserler sadece yazıldığı

çağın amaç ve zihniyeti doğrultusunda okunmak durumunda da değildir. Onları, her çağın âlimi, bir önceki çağdan daha farklı amaçlarla, daha başarılı okuyabilir.

Tebliğci, isnadlı eserlerden bilimsel olarak yararlanabilmek için yapılması gerekenler hakkında da özetle şunları söyledi: Öncelikle mezkûr eserlerin tenkitli neşir kurallarına göre basımları, bu kurallara uyulmadan basılmış olanların yeniden tenkitli basımları yapılmalıdır. Daha sonra bu eserler bütün olarak, kaynak tenkidi ve metin tenkidi dediğimiz değişik tenkit yöntemlerine tâbi tutulmalıdırlar. Bunun için ilgili metinler, geçirdikleri merhaleleri ve oluşum aşamalarını tespiti amaçlayan nakil (tradition) tenkidine tâbi tutulmalıdırlar. Bu sayede, kaynakları, tarihi süreçte ne ölçüde etkilere ve değişime maruz kaldıkları ortaya çıkarılabilecek, kaynaklarından bize ulaşmayanların yeniden inşası mümkün olacaktır.

Öte yandan günümüzde hızla gelişen bilgisayar teknolojisinin imkânlarından yararlanarak rivayet metoduyla yazılmış eserler üzerinde çok daha geniş çalışmalar yapılabilir. Çünkü günümüz bilgi işlem teknolojisinin imkânlarıyla rivayetlerin isnad şemalarını çok kısa sürede çıkaracak yazılımlar ve bilgisayar programları hazırlamak mümkün hale gelmiştir. Bu çerçevede *Sahr ve Türâs* gibi bazı şirketlerin hadis ve diğer İslâmî disiplinlere ait eserler için hazırladıkları CD'ler, ihtiva ettikleri yanlışlar yanında kullanım kolaylığı açısından da yeterince gelişmiş değildir. Hâlbuki bizim için gerekli olan bilgisayar programı, rivayetler seçilip kopyalandığında isnad şemalarını çıkarabilecek nitelikte olmalıdır. Bir yazılım uzmanı ile bir hadis uzmanının beraberce hazırlayabileceği bu tür bir yazılım ne yazık ki şimdiye kadar hazırlanamamıştır.

Sonuç olarak söylemek gerekirse, Polat'a göre, klâsik rivayet literatürü, öncelikle saygılı bir eleştiri zihniyetiyle, katı disiplin sınırlarına bağlı kalmaksızın okunmalıdır. Bundan da öte sadece doğrudan verdikleri bilgiler açısından değil, karine kabilinden dolayı olarak verdikleri ve çıkarım gerektiren bilgiler yani satır araları da okunarak değerlendirilmelidirler. Tabiri caizse bir arkeologun bulgularına soru sorma ve konuşurma yöntemiyle okunmalıdır. Tabii ki satır aralarının okunması öncelikle yetenek, daha sonra çok ciddi bir ilmi birikim, disiplinler arası yaklaşım ve titizlik gerektirir. Bunlardan da öte usanmak bilmez bir merak, aşk, şevk hatta tutku gerektirir. Ama hepsinden ötesi "marifet iltifata tâbidir" sözü gereğince toplumsal iltifat ister. Dolayısıyla yapılması gerekenlerin büyük bir kısmı fertlerin gayretlerini aşmakta ve bu konuda kurumsal çalışmalara imkan sağlayacak ekip ve yeterli finansmanı bulunan organizelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Hadis ilmine ayrılan oturumun ikinci tebliğini "**Bir Hadis Usûlü Klâsiği Olarak Ulûmü'l-hadis ve Etkileri**" ismiyle Yrd. Doç. Dr. Mehmet Özşenel sundu. Tebliğci, İslâmî ilimlerin herbirinde o ilmin tarihi gelişimini ve ilmî tekâmülünü etkileyen köşe taşı şahsiyetler ve temel kitaplar bulunduğundan

bahisle, hadis usûlünde dönüm noktası şahsiyetlerden birisi olan İbnu's-Salâh'ın (ö. 643/1245) *Ulûmü'l-hadis*'i veya diğer adıyla *el-Mukaddime*'sinin de daha sonra gelen birçok usûl eserinin temel metnini teşkil ettiğini ifade ederek tebliğinde, önce İbnu's-Salâh'ın hayatı ve yaşadığı asır hakkında bilgiler verdi, sonra onun eserini tanıttı ve bunun üzerine yapılan bazı çalışmalara işaret etti.

İbnu's-Salâh'ın yaşadığı dönem (577-643/1181-1245) ve coğrafya (Ortadoğu) Eyyübilerin (570-648/1174-1250) hüküm sürdüğü döneme tekabül etmektedir. Bu dönem İslâm dünyasının özellikle Kudüs ve Şam civarının batıdan Haçlılar, doğudan Moğol istilasına maruz kaldığı sıkıntılı bir dönemdir. Bu dönemde esasen İslâm dünyasında yaklaşık bir asır önce Nizâmiyye Medreselerinin kurulmasıyla başlayan eğitimde müesseseleşme süreci bütün hızıyla devam etmiştir. Eyyübî hükümdarları, Nureddin Mahmud Zengi'den sonra medreseler yanında ilk darü'l-hadisleri açarak bu sürece katkıda bulunmuşlardır. İbnu's-Salâh, Eyyübî hükümdarı el-Meliku'l-Eşref'in yaptırdığı Daru'l-hadis el-Eşrefiyye'nin müdürlüğüne getirilmiştir. O, bir ihtisas medresesi olan ve İslâm dünyasındaki ilk daru'l-hadislerden sayılan bu medresede 643/1245'deki vefatına kadar hadis dersleri vermeye devam etmiştir. Burada *Sahîh-i Buhârî*, *Sahîh-i Müslim* ve el-Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-kübra*'sı gibi kaynakları okutan İbnu's-Salâh, *Ulûmü'l-hadis*'ini de bazı kayıtlara nazaran Daru'l-hadis'teki dersleri esnasında 630-634 (1233-1236) yılları arasında tasnif ve öğrencilerine imla etmiştir.

Özşenel, Zehebî gibi âlimlerce İbnu's-Salâh'ın "selefi" olarak nitelendirilmesinin ve hadiste tashîh ve tad'if kapısının kapandığına ilişkin görüşlerinin onun yaşadığı dönemin şartlarından kopuk değerlendirildiğini ve bu nedenle ona bazen haksız ithamların yapıldığını da belirtti. Tebliğci, Zehebî'nin "selefi" nitelmesini "naslar karşısında tevile başvurmeyen İmam Mâlik vb. selef âlimleri tarzında bir tavra sahip" şeklinde anlamının daha doğru olacağını, onun felsefe ve mantık aleyhindeki tutumu ve tevilden kaçınmasının ise, devrindeki genel yaklaşım ile Fatimî ve Batınîlerin felsefe ve mantığı Ehl-i sünnete karşı silah olarak kullanmalarından kaynaklandığını vurguladı. Özşenel, hadiste tashîh ve tad'if döneminin kapandığını savunmakla İbnu's-Salâh'ın, İslâm inanç ve amelinin hadisten kaynaklarının sıhhatini zihinlerde tespit etmeye ve Müslümanları devrinin fikrî ve kültürel kaoslarından korumaya çalıştığını ifade etti.

Tebliğ sahibi İbnu's-Salâh'ın eseri *el-Mukaddime*'nin önemini İslâm dünyasında düzenli eğitim kurumları olarak medreselerde okunmak üzere hazırlanan ilk ders kitabı olmasından kaynaklandığı ifade etti. Bu sebeple İbnu's-Salâh anılan kitabında kendinden önceki eserlerde yer alan bilgileri daha sistematik bir hale getirmiş, senedli bilgi verme yöntemini bırakmış, görüşler arasında tercihte bulunmuş, ıstılahların tariflerini netleştirmeye çalışmıştır. İbnu's-Salâh kitabındaki başlıkları neville halinde kaleme almış, her bir neviyi

hadis ilminin bir alt dalı olarak değerlendirmiş ve böylece *Ulûmü'l-hadis* ismine uygun 65 nevi tespit etmiştir. Onun eserini tasnif ederken yararlandığı kaynakların başında Hatîb'in eserleri gelmektedir. Ancak Hatîb'in eserleri isnadlı bilgilerden oluşan ihtisas kitapları mahiyetindedir. İbnu's-Salâh bu malzemeyi değerlendirerek öğrencilerin anlayabileceği bir formata sokmuştur. Diğer yandan *Ulûmü'l-hadis*'in tertibinde yer yer görülen bazı düzensizlikler onun imla ile oluşturulmuş bir kitap olmasına bağlanmaktadır. Hatta bir yaklaşıma göre İbnu's-Salâh, eserinin nüshaları arasında farklılık olmasın diye yapılabilecek bazı düzeltmeleri de yapmamıştır.

Özşenel, tebliğinin devamında *Ulûmü'l-hadis* üzerine yapılan belli başlı çalışmalar hakkında bilgiler vermiştir. İbnu's-Salâh'ın eseri vefatından sonra da uzun süre usûl-i hadisde ders kitabı olarak okutulmaya devam etmiş, bunun sonucu olarak üzerinde ihtisar, şerh, haşiye, talik, nüket, şiirleştirme türünden büyük bir külliyyat yükselmiştir. Bu eser üzerinde çeşitli açılardan yapılan çalışmalar X/XVI. yüzyılın ortalarına kadar devam etmiş, sonraki dönemlerde temelde *Ulûmü'l-hadis*'e dayanan İbn Hacer'in *Nuḥbe*'si üzerinde günümüze kadar devam eden ilmî mesailer de ayrı bir külliyyat meydana getirmiştir. Tebliğciye göre, İslâm kültüründe bir eser üzerinde asırlar boyu yükselen büyük bir külliyyatın hayret verici serüvenini görmek için *Ulûmü'l-hadis* üzerine yapılan çalışmaları izlemek yeterlidir. Ayrıca *Ulûmü'l-hadis* üzerinde oluşan, günümüze ulaşan ve ulaşmayan, yazma veya matbu halde bulunan bütün çalışmaların tam bir dökümünü yapmak ise, ayrı bir araştırma konusu olarak durmaktadır.

Netice itibariyle bir kriz dönemi âlimi olarak İbnu's-Salâh fikirleri ve eserleriyle sahih İslâm inancını muhafaza etmek ve halkın zihinlerine yerleştirmek, insanları devrin Şii-Batinî yaklaşım ve yorumlarından korumak için devrin hükümdarlarıyla aynı çizgide hareket etmiş, bu amaçla hadis fakültesi olarak nitelenebilecek Daru'l-hadis el-Eşrefiyye başta olmak üzere devrin mühim medreselerinde uzun süre hadis ve hadis ilimlerini tedris etmiştir. Bu bakımdan onun eserlerini sırf akademik gayelerle kaleme alınmış çalışmalar olarak görmemek, devrinin sosyal, siyasi ve kültürel ortamı içinde değerlendirmek gerekmektedir.

Bu oturumun son tebliğini Yrd. Doç. Dr. Erdinç Ahatlı, “**Klâsik ve Cumhuriyet Dönemi Hadis Şerhçiliği (Şekil ve Muhteva Açısından Bir Mukayese)**” başlığıyla sundu. Ahatlı, tebliğinde Cumhuriyet döneminde yazılmış dört hadis şerhini örnek alarak, bunların öncelikle klâsik şerhlerden şekil ve muhteva olarak ne kadar istifade ettiklerini tespit etmeye çalıştı. Bunun yanı sıra tebliğci, incelenen şerhlerin kaynakları, geleneği tekrarlayıp tekrarlamadığı, farklı ve özgün yönlerinin olup olmadığı, hadisin günümüze söyledikleri konusunda çağımızla hadis arasında bir ilgi kurup kurmadıklarını araştırarak

sözkonusu şerhlerin gelenekle modernlik arasında nasıl bir bakış açısı geliştirdiklerini ortaya koymaya gayret etti.

Ahatlı'nın seçtiği dört hadis şerhi; Ahmet Naîm ve Kâmil Miras'ın hazırladığı *Tecrîd-i Sarîh Tecemesi ve Şerhi*, Ahmed Davudoğlu'nun, *Sahih-i Müslim Şerhi*, İbrahim Canan'ın *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Şerhi* ve Yaşar Kandemir-İsmail Lütfi Çakan-Raşit Küçük'ün hazırladığı *Riyâzü's-Sâlihîn Şerhi*'dir. Ona göre, bu eserler, Cumhuriyetin ilk yıllarından başlayıp günümüze kadar kronolojik bir örnekleme imkânı sunması, okunma ve basım açısından en yaygın eserler olmaları, her birinin klâsik hadis şerhlerini ve şerhçilik yöntemini önemli ölçüde kullanmaları, aralarında değişik açılardan farklılıklar bulunması ve sonra yazılanın öncekilerden istifade etmiş olması nedeniyle tercih edilmiştir.

Tebliğci, klâsik hadislerde görülen sened ve metne ilişkin açıklamaların neleri ihtiva ettiğini özetleyip bunların, istisnalar ve eserlerin türlerinin getirdiği farklılıklar bir kenara bırakılıp kabaca genelleme yapılırsa, Cumhuriyet döneminde yazılan dört eserde de rastlandığına dikkat çekti. Buna göre sened ve metin açısından klâsik şerhlerdeki içeriği en çok aksettirenlerin sırasıyla *Müslim Şerhi* ve *Tecrîd-i Sarîh Şerhi* olduğu söylenebilir. Bu haliyle *Müslim Şerhi* ve *Tecrîd-i Sarîh Şerhi*, sıradan bir vatandaşın pek çok konuyu rahat anlayabileceği bir içerikten mahrumdur. Bunlar günümüz için, uzun kelime ve kavram izahlarıyla, hükümler konusunda mezheplerin farklı görüşlerini değerlendirmesiyle ve klâsik şerhlerdeki bilgileri güzel bir şekilde özetlemesiyle başta İlahiyât Fakültesi öğrencileri, bilhassa hadisle ilgilenenler olmak üzere, hadis eserlerine özel merak duyan ve bu konuda kendisini yetiştirmiş diğer kişiler için temel bir müracaat kaynağı hüviyeti taşımaktadır.

Kütüb-i Sitte Muhtasarı Şerhi ise, yukarıdaki iki şerhe göre ilgili hadislerin günümüz bilimsel verileriyle açıklamalarına yer vermesi, çok teknik sayılmasa da yine çağımızda revaç bulan psikoloji, sosyoloji ve hukuk felsefesine dair bilgileri hadisin izahında kullanmaya çalışması yönüyle farklı bir çığır açmıştır denilebilir. Ne var ki şerhin bütününde, tertip, dil ve muhteva açısından bir tutarlılığın olmadığı da aşikârdır. Ayrıca eserde şerhe konu olan hadislerin dışında da genel olarak zikredilen hadislerin sıhhati konusunda mütesâhil bir tavır takınıp hadis ilminin temel prensiplerinden birisi olan cerh ve ta'dil ilmi işleterek tedkik ve tahkik yöntemi yeterince uygulanmamıştır.

Son eser olan *Riyâzü's-Sâlihîn Şerhi* şârihlerin önsözünde hedeflediği "öncelikle din hizmeti veren müftü, vâiz, imam ve hatiplerin, aynı zamanda İslâm'ı öğrenmek ve uygulamaya koymak isteyen üniversite ve lise talebelerinin ve İslâmî konularda bilgilenme ihtiyacı duyan halkın bu ihtiyacını karşılayacak orta büyüklükte bir şerh çalışması" olup arzulanan hedefi karşılayacak bir şerhtir. *Riyâzü's-Sâlihîn Şerhi* konuları ayrıntıya girmeden işlemesi ve anlaşılır bir dil kullanması yönüyle sünnet kültürünü halka intikal ettirerek bir Müslü-

man kimliği oluşturma konusunda önemli bir görev ifa etmektedir. Bu şerhin tertibinin ve muhtevasının diğer eserlere göre daha düzgün ve derli toplu olmasında, üçü de halkla iç içe ve iyi birer akademisyen olan şârihlerin muhtemelen kolektif çalışmalarının payı büyüktür. Ancak bu şerhte esas alınan kaynaktaki hadislerin sınırlılığı ve çalışmanın ‘güncel’ olma kaygısı dolayısıyla önceki üç şerhte ayrıntılı bir şekilde anlatılan konuların detaylarının bulunmadığını da bilmek gerekir.

Sempozyum, oturumların ardından Vakıf merkez binasının Vefa salonunda Sazende Faslı Topluluđu’nun “10. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türk Saz Musikisi” temasıyla sunduğu müzik ziyafetiyle sona erdi. Sempozyum tertib heyeti tarafından katılımcılar için Daruzziyafe’de verilen öğle yemekleri dışında, 9 Ekim Cumartesi akşamı düzenlenen Piyerloti’de akşam yemeği ve ardından Haliç’te Miniatürk gezisi programa ayrı bir renk ve mana kattı. Üç gün boyunca en ince ayrıntılara kadar düşünülmüş başarılı bir organizasyon gerçekleştiren başta Bilim ve Sanat Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Dr. Mustafa Özel ve Medeniyet Araştırmaları Merkezi’nden Dr. Sami Erdem olmak üzere tertib heyetinin değerli üyelerine ve emeği geçen herkese tebrik ve teşekkürlerimizi sunarız.

Erdinç AHATLI, Yrd. Doç. Dr.

SAÜ İlahiyat Fakültesi, Ozanlar/ADAPAZARI